

NAUK SINU VIČERDOVU U HRVATSKOGLAGOLJSKOJ KNJIŽEVNOSTI*

Johannes REINHART, Beč

U ovom se radu analizira *Nauk sinu Vičerdovu*, kratak hrvatskoglagoljski tekst koji je sačuvan samo u dvama zbornicima: *Grškovićevu zborniku (CGrš)* iz 16. stoljeća i *Petrisovu zborniku (CPet)* iz 1468. g. Ovaj »nauk« sadrži »moralističke sentencije, pouke i savjete očeve sinu za ponašanje u životu« (E. HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, Zagreb 1975., 393), ali ima i snažne mizoginističke tendencije. Na temelju jezičnih i onomastičkih posebnosti nameće se zaključak da je tekst nastao u Istri, vjerojatno na početku 15. ili na kraju 14. stoljeća. Paralele sa sjevernotalijanskim tekstom sa sličnom tematikom (Anonimo Veronese, *Insegnamenti a Guglielmo*) nisu tako uvjerljive da bismo mogli pretpostaviti uzajamne veze između hrvatskoglagoljskoga *Nauka sinu Vičerdovu* i talijanskoga teksta; vjerojatnije je da je posrijedi izvoran hrvatskoglagoljski tekst.

Glavne riječi: poučna hrvatskoglagoljska književnost, Istra, *Grškovićev zbornik*, *Petrisov zbornik*, izvorna hrvatska književnost.

1. UVOD

Istra i Hrvatska u srednjem su se vijeku velikim dijelom razvijale različitim putevima.¹ Hrvatskomu kraljevstvu u ranom je srednjem vijeku pripadao samo uzak pojas istočne Istre.² U razvijenom srednjem vijeku zapadna je Istra, kao i veliki dijelovi Dalmacije i jadranskih otoka, pripadala Serenissimi (= Mletačkoj republici). Usprkos tomu, između srednjovjekovne Istre i srednjovjekovne Hrvatske u kulturnom pogledu ima mnogo

* Zahvaljujem Staroslavenskom institutu u Zagrebu za dragocjenu podršku, a posebno Milanu Mihaljeviću koji mi je dao nekoliko sugestija i lektorirao hrvatski tekst članka.

¹ GOLDSTEIN 1995: 341–346 (XI.5. Hrvatski prostori izvan hrvatske države – primjer Istre).

² KLAJČIĆ 1975: 72, 378, 380–381; ROJNIĆ 1988: 634; GOLDSTEIN 1995: 345, 390; MACAN 2004: 34–35; BUDAK 2005.

paralela i podudaranja, pri čemu je jedno od najvažnijih – književnost na glagoljskom pismu. Na razmjerno malom području Istre nastalo je mnogo zbornika; među ostalima: velik hagiografsko-homiletički zbornik, čiji su očigledan ostatak *Pazinski fragmenti* s poč. 14. st. (ŠTEFANIĆ 1969.b: 46–50), *Grškovićev zbornik (CGrš)* iz 2. pol. 16. st. (ŠTEFANIĆ 1970: 45–52), *Greblov korizmenjak (KGreb)* iz 1498. g. (ŠTEFANIĆ 1960: 397–404) i mnogi drugi. O kontaktu istarske srednjovjekovne književnosti s književnošću Dalmacije i jadranskih otoka svjedoče migracije i prodaje rukopisâ, primjerice *Novakova misala (MNov)* iz 1368. g.³ ili *Borislavićeva zbornika (CPar)* iz 1375. g. (TADIN 1954). Primjeri su migracije u obratnom smjeru – iz Istre prema jugu – *CGrš* i *Žgombićev zbornik (CŽg)* iz 16. st. (ŠTEFANIĆ 1970: 40–45) te *KGreb*.

Samo za razmjerno malen broj tekstova možemo pretpostaviti da su nastali u Istri ili da su bili napisani rukom istarskih autora ili oblikovani perom istarskih prevoditelja. Primjer je takvoga teksta *Lucidar* (prijevod s češke matice).

2. NAUK SINU VIČERDOVU

Tema je ovoga članka kratak hrvatskoglagoljski tekst *Nauk sinu Vičerdovu* koji je, po svemu sudeći, nastao upravo u Istri. Taj se tekst nalazi u dvama hrvatskoglagoljskim zbornicima: u *CGrš* iz druge polovice 16. stoljeća i u *Petrisovu zborniku (CPet)* iz 1468. godine. Prema Štefaniću, *CGrš* je »nastao ... na području gdje su se dodirivali čakavski i kajkavski dijalekti, a to je najvjerojatnije Istra« (ŠTEFANIĆ 1970: 51). Za *CPet* isti autor tvrdi: »Jezični elementi bez sumnje lokaliziraju postanak zbornika u jednom kraju, gdje se čakavski dijalekat ukrštavao s kajkavskim«, kao i »Da je taj kraj bio uža Hrvatska, frankopanski posjedi, vjerojatno današnji karlovački kotar, govore i podaci o kasnijoj sudbini rukopisa« (ŠTEFANIĆ 1960: 395).

Oba zbornika, *CGrš* i *CPet*, sadrže jedanaest podudarnih tekstova: I. *Ot' skončanê sveta CGrš* 15^v–17 (or. 20^v–22); *Ot sudnega dne CPet* 348–349 (339–340); II. Hodanje Bogorodice po mukama: *Čtenie svete Marie o mukah' CGrš* 17–23^v (or. 23–28^v); *Čt(eni)e s(ve)te M(a)rie o mukah' CPet* 340–344^v (332–336^v); III. *O skoro minučem' žitii kapitul' CGrš* 29^v–34

³ BIRKFEELLNER 1975: 43–51 (I/1). – PANTELIĆ 1967 (posebno str. 7).

(or. 34–39); Čtenie *s(veta)go Iv(a)na zlatoustoga o žit'i suet(nom)* CPet 63–64 IV. *S(ve)ti Ivan' krstitel' govori* CGrš 40^v–52^v (or. 45^v–57^v); CPet 254^v–256; V. *Nauk sinu Vičerdovu* CGrš 130–132 (or. 135–137); *Nauk' sinu Virčadovu* CPet 31–33^v; VI. *Blagovešćenie na božič* CGrš 141^v–145^v (or. 140^v–146^v); Čtenie *na roistvo H(rsto)vo čt(eni)e lepo* CPet 39–40^v; VII. *Ot roistva blaženie divi Marie* CGrš 163^v–165 (or. 168^v–170); *Ot roistva b(la)ženie d(ê)vi M(arie) i razumei l(ê)po* CPet 75–79; VIII. *Na prestavlenie b(ogo)r(odi)ce i na blagovešćenie ee* CGrš 171–174 (or. 176–179); *Čt(eni)e na vznesenie b(ogo)r(odi)ce* CPet 79–81^v; IX. *Kapitul ot vrimen' gospoinih* CGrš 174–174^v (or. 179–179^v); *Mi nahaêmo da imamo hvaliti n(a)šu gospoû slavnu d(ê)vu Mariû* CPet 236–236^v (234–234^v); X. Alegorijsko tumačenje stiha iz *Apokalipse* (Ap 8,3): CGrš 182^v–185 (or. 188^v–191); CPet 44^v–46; XI. Čtenie *s(ve)tago Ivana zlatousta oca našego poučenje za suetnu žizan'* CGrš 189–192^v (or. 195–198^v); *S(veta)go Ivana Zlatoustoga o suetnom' žitiû* CPet 344^v–347 (336^v–338^v i 348).

Gotovo isti broj – deset podudarnih tekstova – CPet ima samo još s *Vindodolskim zbornikom (CVinod)* s početka 15. stoljeća (ŠTEFANIĆ 1970: 5–10), a to su: I. *Ot muki g(ospo)dne k(a)p(i)t(ulb)* CVinod 10b–11d; *Čti lûbveno i ra(zumêi)* CPet 36–37^v; II. *Ot sud'nega d'ne k(a)p(i)t(ulb)* CVinod 11d–12d; *Ot sudnega dne* CPet 348–349 (339–340); III. *Ot muke H(rsto)ve* CVinod 24a–27b, 59a–60b; *K(a)p(i)t(ul) ot mukê Hr[stove]* CPet 347–348 (348 i 349); IV. Legenda o bogatašu koji je osiromašio: *iše (!) b(og)gatstva svoga i ot-toga b(og)ga ubozim' d(obro) činaše* CVinod 31a–b; *Čti ot bogatoga i razum(êi)* CPet 81^v–83; V. *Od' almuž'na i m(o)l(it)vi k(a)p(i)t(ulb)* CVinod 32b; *Kapitol ot pomilovanîe cr(ek)kv(e)noga i ot almuž'na* CPet 349–349^v; VI. *Ot p(a)kla k(a)p(i)t(ulb)* CVinod 33a; *Kapitol' ot' pakla* CPet 349 (340); VII. Rasprava o ljepoti božjoj s primjerom o fratra Jordanu: CVinod 33b–d; CPet 235–236; VIII. *Priča o Troji* CVinod 36a–d; *Čti Troju* CPet 331–340 (323–332); IX. *Na prêstavlenie b(ogo)r(odi)ce* CVinod 43d–45c; *Čt(eni)e na vznesenie b(ogo)r(odi)ce* CPet 79–81^v; X. *Čt(e)nie s(veta)go Iv[ana ...]* CVinod 46b–47d; *Čtenie s(ve)tago Iv(a)na zlatoustoga o žit'i suet(nom)* CPet 63–64.

U *Nauku sinu Vičerdovu* nalaze se »moralističke sentencije, pouke i savjeti očevi sinu za ponašanje u životu« (HERCIGONJA 1975: 393). Može ga se podijeliti na 20 dijelova koji slijede jedan za drugim bez posebnoga

rasporeda i bez raščlambe. Dio njih su savjeti, ali je više opomena (upozorenja). Tako čitamo, na primjer, poziv na darežljivost, na pomoć ljudima koji su izgubili svoje blago, na brigu o svojim podanicima, na dobre odnose sa susjedima.

1. SAVJETI: 1.a. DAREŽLJIVOST: *ako hoćeš' viditi sinu igrce Ili šegare špotnike pripravi im' pinez'. oni ti radi vazmu. A ki čl(ovê)k' ima tr' ne da nikakor' ne more časti imiti. CGrš 130r25–130v3; ako sinu hoć' videti igrce i šegarê i špotnike; li pripravi im' pinezi. ka-i-m' daš' êsti i piti oni ti radi vazmu. Ako čl(ovê)k' ima a ne da nikomurê nikakorê ne morê čas'ti imêti. CPet 31v20–23; 1.b. POMOĆ LJUDIMA KOJI SU IZGUBILI SVOJE BLAGO: *Vspominai se sinu od ubozih' lûdi ki su pogubili blago svoe zalim' koncem' Ili kim ga b(og)k' ni dal' tih' lûbi I dragih' nih' imii. I nih' žene I dit' I ne pusti nih' poiti po dvorih'. CGrš 130v3–7; A spomeni se sinu dragi o' ubozeh' lûdi ki su pogubili svoe blago zlem' koncem' ali kim ga ni b(og)k' dal': teh' e lûbi i dragi imeti i nih' žene i det'cu ne pus'ti po dvoru. CPet 31v23–27; 1.c. BRIGA O SVOJIM PODANICIMA: *Dragi sinu imii um' drži lûdi na svoei zemli. I varui da im se ne emle nih' blago I ako i im' e ot' družih' vzeto a ot' tebe budi im' vraćeno. I stvori e orati zemlû kadi komu b(og)k' da kruh' i vino. O koliku lipu sriću č(lovê)k' ima skozi kruh' i vino i veliku čast'. CGrš 131r16–21; Dragi sinu imei um' i drži tvoe lûdi na tvoei zemli i varui ih' da im' se ne vzele nih' blago i ako im' e o' družeh' vzeto o' tebê im' budi vraćeno i stori e orati zemlû. de (!) komu b(og)k' da kruh' i vino O koliko ima lepu sreću č(lovê)k' skozê kruh' i vino ima č(lovê)k' veliku čast'. CPet 32v4–9; 1.d. DOBRI ODNOSI SA SUSJEDIMA: *i takoe sinu moi lûbi susedi tvoe male i vele nosi im' lûbav i čast'. I umii se dobro nesti proti im' i hoć' čast' imiti. I ako ti edna (132r) potriba bude va dne. ili v noći da oni budu ti gotovi pomoć' dati. I niedno blago ni proti tomu. CGrš 131v21–132r3; Dragi sinu moi lûbi tvoe susêde male i velike i nosi im' lûbav' čistu i umei se nositi proti nim' dobro hoć' čast' imeti. i ako ti bi ka potreba bila va dne i v noći da ti oni budu gotovi dati pomoć'. i niedno blago ni primeneno k vernu susedu. CPet 33r4–10.****

2. UPOZORENJA: 2.a. KONTAKT S BLUDNICAMA: *I ne drži kurab' zlo dresel' budi ot' nih' glavi. Da kurbe se čine veliko lipe one si učine lip' obraz' da se svitle kako zora sunčena. A nih' e obraz' podoban' cvetu kada človik' vstane trgati ga o zorah' ere človik' ne naide lipa cveta kada ga sance*

takne Tako biva ot' kurab' ke imaju taču čast' a čl(o)vik' ot'dae svoje blago kurbam' va dne i v noći. Da kada e kurba dobro plačena da bi cesar' bil ni ot ne dobre prièzni ni lubve. CGrš 131r6–16; Dragi sinu ne drži kurab' zlo dresel' budi o nih' g(lago)lati da kurbê se čine veliko lepe one se čine lep' obraz' da su svet'le kako zora sl'načna kada sveti po svetu a nih' obraz' e podoban' k cvêtu kada č(lovêk)ь vstane o zorah' trgati ga da č(lovê)кь ne naide cveta lepa kada ga sl'nce takne tako biva (32v) o' kurab' ke imaju taču čast'. A človek' o'dae svoje blago kurbam' va dne i v noći. Da gda e kurba dobro plačena da bi c(êsa)r' bil' ni ot' ne dobre prèzni ni niedne lúbve CPet 32r22–32v4; 2.b. POSJET KRČMAMA I JAVNIM KUĆAMA I KOCKANJE: i ne hodi v tovernu ni v burdel I ne zaigrai blaga tvoego niednu igru zač' kada čl(ovê)k' zgubi blago vsaki ga drži za niče rod' i vsi nega prièteli. I na puti gre kriûçi se kako divi čl(ovê)k' vse nega riči i dela držana su za niče CGrš 130v11–16; ni hodi v tovernu ni v burdel' i ne zaigrai zarom' ni niednu igru tvoega blaga Zač' kada čl(ovê)кь pogubi blago vsaki čl(ovê)кь ga drži za ništarê i nega rod' i vsi nega prièteli i na puti gre krie se kudê more kako div' i čl(ovê)кь i vse nega rêči i vsa nega činen'ê držana su za ništarê. CPet 32r1–7; 2.c. ŽENSKA NARAV: I ot' tisuče žen' ne naidu se četire prez' zalih šeg' Da one bi hotele naipriè da bi človik zgubil' život'. Znai sinu da e Ivanu h(rьsti)t(e)lû glava usičena skozi zlu šegu žensku žena ka ima človika. na svoû volû ona ga drži za ništar' tr mu oče smrtno zlo ako û kaštiga. CGrš 132r9–15; Da o' tisuče žen' se ne naidu četiri pre-z-leh šeg' Da one bi hotele naipreè da bi č(lovê)кь zgubil' život' za volû ne. Vei sinu da e Ivanu k(rьsti)telû glava usečena skozê zlu šegu žen'sku zač' žena ka ima muža. na svoû volû ona ga drži za ništarê tre mu hoče smrtno zlo ako û kaštiga CPet 33r16–22.

Autor – to je otac Vičerd (CGrš), ili Virčad (CPet) – upozorava sina na općenje s bludnicama, na posjet krčmama i javnim kućama i na kockanje (igre na sreću), na kontakt s nevjernicima i na žensku narav uopće. Očita je velika očeva zabrinutost zbog prostitucije o kojoj se u *Nauku sinu Vičerdovu* govori tri ili čak četiri puta.⁴ Ovaj tekst karakterizira određena mizoginska

⁴ O prostituciji u srednjovjekovnoj Istri malo se zna. O toj pojavi u Dubrovniku i Budvi usp. JIREČEK 1914: 32. Indirektan uvid u ovu problematiku pružaju srednjovjekovni statuti jadranskih (Rab) i istarskih (Dvigrad) gradova – usp. RSLJ: 723 (s.v. meretricalis; Rab) i 944 (s.v. putana; Dvigrad).

tendencija, što je česta pojava u europskoj srednjovjekovnoj književnosti, ali u hrvatskoglagoljskoj nema mnogo takvih tekstova (usp. još jedan, dosad neizdan tekst u *CVinod* i u *Zborniku iz Berčićeve zbirke br. 5 (CBrč 5)*⁵ te pjesmu *Ženska ljubav* u *Tkonskom zborniku (CTk)*.⁶

TALIJANSKI IZVORNIK? Ako usporedimo naš tekst sa žanrovski srodnim tekstovima, npr. s *Knjigama Kata Mudroga* (ŠTEFANIĆ 1969.a: 333–336), lako ćemo uočiti brojne razlike. Na prvi pogled *Nauku sinu Vičerdovu* sličan je sjevernotalijanski tekst *Insegnamenti a Guglielmo*, prije svega zbog kratkoće obaju tekstova. Ali ako se točnije pogleda, postaje jasno da su ta podudaranja među njima prouzrokovana istovjetnošću žanra. Tako npr. oba teksta sadrže upozorenja – o pijanstvu: *E l'autro: eser troppo bevatore, quel conduce l'omo tosto a desenore* (CONTINI 1960: 516.11–12); o kontaktu s bludnicama: *Brigar cu le puitane e mortal peccà; l'anima e 'l corpo si n'e forto damnà* (CONTINI 1960: 516.14–15); o zlobnim ogovaranjima: *Omo ke sia malparlere d'altrù, no te voler acompagnare con lu* (CONTINI 1960: 517.26–27). S druge strane, u hrvatskoglagoljskom tekstu, za razliku od talijanskoga, ne govori se o bolesnoj rasipnosti ili o ponašanju za stolom – što je jedna od središnjih tema u *Insegnamentima*.

IME VIČERD: Ime oca-savjetnika razlikuje se u dvama prijepisima: u *CGrš* imamo *Vičerd*, u *CPet – Virčad*. Ime ima važnu ulogu pri određivanju domovine prvobitnoga teksta *Nauka sinu Vičerdovu*. Možemo pretpostaviti da je osnovom hrvatskoga imena latinsko ili talijansko ime *Vicardus/Vicardo* koje je oblik prilagodbe njemačkoga imena *Weikhard* (slov./hrv. *Vajkard*; srednjovisokonjemački *Wikhard*).⁷ Diftongizacija *î* → *ei* u bavarskome se narječju odvijala od 1100. do 1300. godine.⁸ Najpoznatiji nositelj toga imena u Hrvatskoj bio je Johann Weichard – Ivan Vajkard Auersperg (†1581 u Karlovcu), zapovjednik Hrvatske vojne krajine (ŠENOVA 1983). No on ovdje

⁵ MILČETIĆ 1955: 107–108. Tekst odgovara tekstu u *Izborniku iz 1073 g.* (usp. ДИНЕКОВ 1991: 536–541, 171r17–174a11; Inc.: Никѣиже оубо зѣврѣ тѣвѣнѣ жинѣ зѣлѣ и изътѣвѣлѣ; Expl.: жена лѣкава мѣжж грѣшьноу дастъ са; Anastasius Sinaita, *Quaestiones et responsiones* [CPG 7746]: PG 89, 632B–636B). Tekst *CVinod* (HAZU IIIa15, 1rβ19–2rβ16) jako je skraćivan, a tekst zbornika iz Berčićeve zbirke br. 5 (*CBrč 5*) (68v21–71v12) ima neke dopune na kraju.

⁶ ŠTEFANIĆ 1969.a: 434–438, KOLUMBIĆ 1994: 52–72. .

⁷ Usp. stvnjem. *wīg/wīc* 'boj, svađa, rat', *harto/hardo* 'tvrđ'. Ime *Wikhard* je onda značilo 'tvrđ u boju'.

⁸ PAUL; MOSER; SCHRÖBLER; GROSSE 1982: 53slj. (§ 20), 77 (§ 38).

ne dolazi u obzir, budući da je bio prvi koji se tako zvao u svojoj obitelji (PREINFALK 2005: 508) koja, uostalom, nije bila povezana s Istrom. Ali iz dokumenata znamo za nekoliko nositelja toga imena u srednjovjekovnoj Istri: Vikard (1323. – 1340.) iz Rašpora (ŠTIH 1997: 98–99, 246), Vikard (13. st.) iz Pietrapelose – Kosmatog Kostela kraj Pazina (ŠTIH 1997: 79, 90) i Vikard (14. st.) iz Svetvičenta.⁹ Sva trojica bila su pripadnici nižega plemstva. U vezi s tim važno je napomenuti, da se to ime na hrvatskom području ne susreće izvan Istre.

Nije sasvim jasno kako je glasio prvobitan hrvatski oblik ovoga imena, najvjerojatnije – *Vičard, a razlog zbog kojega je došlo do palatalizacije *k → č najvjerojatnije je u talijanskom obliku *Guicciardo* koji je preuzet iz francuskoga *Guichard*¹⁰ (u francuskome je, kao što je poznato, palatalizacija *k → č [→ š] ispred *a* redovita pojava).¹¹ Postoji jedan svetac Gohard – Wighard (blagdan: 25. lipnja), mučenik i biskup francuskoga grada Nantesa koji je poginuo 843. godine prilikom njegova osvajanja od Normana.¹²

3. JEZIK

U okviru članka nemoguće je iscrpno opisati jezik obaju prijepisa *Nauka sinu Vičerdovu*. Moram se stoga ograničiti na samo nekoliko pojedinosti.

FONETIKA: *Refleks jata*: Kao što je poznato, u *CPet* prevladava ekavski refleks *jata* (ŠTEFANIĆ 1960: 357; HERCIGONJA 2004) – što se i u našem kratkom tekstu potvrđuje uz samo dvije ili tri iznimke: *pinezi* 31v21, *objid* 33r12 i možda *li* 31v21, ako je posrijedi *lê. U *CGrš jat* se ponaša gotovo isključivo prema pravilu Jakubinskoga/Meyera. Iznimke su predmetak (prefiks) *pre-*, primjeri *v dvore* 130r5, *lê* 131v5 i *strila* 131v17. Vjerojatno je prvobitni tekst *Nauka sinu Vičerdovu* bio ikavsko-ekavski, a u *CPet* je došlo do sekundarne ekavizacije (o čemu je u nekoliko navrata pisao Vjekoslav Štefanić u svojem opisu krčkih rukopisa).¹³

⁹ Usp. www.istrianet.org/istria/history/alberi/4-rossa/1600-sanvincenti.htm. Pristup ostvaren 19. IX. 2008. g.

¹⁰ Ime je *Guichard* bilo jedno od najčešćih imena kod gospodara Beaujeua (usp. MÉRAS 1980).

¹¹ LAUSBERG 1967: 11slj. (§ 314).

¹² SCHAUBER 1994: 173 (Gunthard [Gohard] von Nantes); BLS: 193; SAUSER 2001. U dodatcima *Acta Sanctorum* (AA.SS., Svibanj, 7, 681–684) nalazi se i naš svetac, ali on nije ušao u opći kalendar, već samo u mjesne liturgijske knjige.

¹³ Npr. ŠTEFANIĆ 1960: 360, 362, 363, 365, 371, 384.

Slogotvorne likvide: U *CGrš* primjećujemo različite reflekse slogotvornih likvida: *držan'* 130r12, *držati* 130v9, *drži* 130v14, 131r6, 131r16, 131v10, 132r14, *držana* 130v16, *trgati* 131r10 vs. *vzdarži* 130v24, *sarce* 132r3, 132r7, *oblčena* 131v4 vs. *sance* 131r12 vs. *sunčena* 132r9.

*Kajkavizmi:*¹⁴ U *Nauku sinu Vičerdovu*, kao i u cijelom rukopisu *CPet*, potvrđeno je nekoliko kajkavizama – **u-* > *vu-*: *vučiti* 31r28; **vъ/b-* > *vu-*: *vu vsi* 31r29, *vun'* 33r12; *u + C > *v* + C: *vsramil'* 31v10; *stv > *st*: *stori* 32v6–7. Jedan je kajkavizam potvrđen doduše i u *CGrš*: *vkaže* 131v7–8. U *CPet* prevladava zamjenica *kaj*: npr. *kai* 32v14, ali ima i *šta* 31v5–6, 32r4 i *ništarê* 33r21.

MORFOLOGIJA: Tekst *Nauka sinu Vičerdovu* na morfološkoj se razini uklapa u hrvatskoglagoljske narodne tekstove s čakavskom osnovicom, bez crkvenoslavenskih oblika (iznimka je u oba prijepisa potvrđena na istom mjestu: *imaši CGrš* 131r21–22; *CPet* 32v9). U oba prijepisa sačuvano je dosta primjera zamjeničke sklonidbe pridjeva (npr. *dobrem' rečeniem' CPet* 32r16)¹⁵ kojih je znatno više u *CPet*: *ubozeh'* 31v24, *zlem' koncem'* 31v25, *druzeh'* 32v6, *starêh'* 32v11, *mladeh'* 32v11–12 – ali ih ima i u *CGrš*: *ubozih'* 130v3, *druzih'* 131r18, *Druzim'* 131v16 (HERCIGONJA 1983.b).

U oba rukopisa opaža se smjenjivanje nastavaka *-i* i *-e* u genitivu jednine (ženskoga roda) te u nominativu i akuzativu množine (muškoga i ženskoga roda) imenica i pridjeva. Primjeri su s nastavkom *-i* u *CGrš*: *zaponi zlati* 131v1, *bes pravdi* 131v14, (*one su bogom'*) *prokleti* 132r8–9, te u *CPet*: *bes pravdi* 32v26. Primjeri s nastavkom *-e* u *CGrš* su: *lucke žene* 130r10, *špotnike* 130v1, *niedne nevere* 130v11, *kurbe* 131r7, *lipe* 131r8; a u *CPet* – *muške žene* 31v4, *špotnike* 31v21, *niedne nevêrê* 32r1, *kurbê* 32r23, *lepe* 32r24, *prokletê* 33r16. U jednom je primjeru iz *CGrš* posvjedočen i prijelaz riječi *rêč* u promjenu *a*-osnova: *ričam* 130r21, što je dosta rijetka pojava (usp. MIHALJEVIĆ 2009: 306).

LEKSIK: Leksik *Nauka sinu Vičerdovu* valja razdijeliti na domaći i posuđeni fond riječi. Ovaj tekst sadrži dosta posuđenica, npr.: *bruman* 'vrstan, valjan, srčan' *CGrš* 130v8, *CPet* 31v28; *burdel* 'bordel, javna kuća'

¹⁴ O kajkavizmima u *CPet* usp. HERCIGONJA 1983.a: 314–324 (na str. 314 s primjerima iz *Nauka sinu Vičerdovu*), HERCIGONJA 1994: 207–210, DAMJANOVIĆ 1984: 151–176.

¹⁵ Ovaj se primjer citira u knjizi Stjepana DAMJANOVIĆA *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Zagreb 1984, str. 112.

CGrš 130v11–12, *CPet* 32r2; *deletati* *CGrš* 130r22–23; *gl̃tun* ‘lakomac, proždrljivac’ *CGrš* 131v20, *CPet* 33r3; *kaštigati* ‘kazniti’ *CGrš* 132r15, *CPet* 33r22; *komora* *CGrš* 131v7, *CPet* 32v19; *natura* *CGrš* 131v3, *CPet* 32v15, *rubati* ‘pljačkati’ *CGrš* 131v14, *CPet* 32v26; *špotnik* ‘podrugljivac’ *CGrš* 130v1, *CPet* 31v21; *štirati* ‘procijeniti’ *CGrš* 130v21; *toverna* ‘krčma, pivnica’ *CGrš* 130v11, *CPet* 32r1–2; *zar* ‘kocka’ *CPet* 32r2. Većina ih je iz talijanskoga ili latinskoga: *burdel*, *deletati*, *gl̃tun*, *kaštigati*, *komora*, *natura*, *štirati*, *toverna*, *zar*. Samo je nekoliko posuđenica iz njemačkoga jezika: *bruman*, *rubati*, *špotnik*. Nekih posuđenica nema ni u RCJHR ni u kartoteci za taj rječnik u Staroslavenskom institutu u Zagrebu.¹⁶ U tekstovima ekscerpiranima za RCJHR nema posuđenica: *bruman*, *rubati* (potvrđena je samo izvedenica *rubežb*), *štirati* i *zar*. Neke su od njih dosta obične u starohrvatskim tekstovima pisanima glagoljicom i latinicom, kao npr. *bruman* posvjedočena u *Cvētu kr̃posti*,¹⁷ ili *zar* u *Korizmenjaku Kolunićeva zbornika* (*CKol*).¹⁸ Za lokalizaciju prijevoda *Nauka sinu Vičerdovu* važna je činjenica da su te riječi posvjedočene u tekstovima nastalima na sjeverozapadnom čakavskom području, primjerice u *Cvētu kr̃posti* ili u *Korizmenjaku CKol*. Riječi kao *bruman*¹⁹ i *rubati*²⁰ dodatno potvrđuju da je posrijedi istarski tekst (iako se *rubati* susreće i u *Kolunićevu korizmenjaku* koji je vjerojatno nastao u Lici).

I za nekoliko domaćih riječi iz *Nauka sinu Vičerdovu* pokazalo se da ih nema u građi RCJHR: *kurba*, (*ne*) *marê*, *prêvazati* (*prêvažati*, *CPet*), *nesti se* ‘ponašati se’, *svadišb* (*CPet*), *svadlivьcb*, *šega*, *šegarb*, *zaigrati* ‘prokockati’. Kod nekoliko njih u RCJHR postoje izvedenice ili srodne riječi: *ku-*

¹⁶ U ožujku 2008. godine pregledao sam kartoteku *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* u Staroslavenskom institutu u Zagrebu. Zadnji je sveščić RCJHR trenutno 18. (*edinosučstvie – erênešb*), Zagreb 2011, 449–512.

¹⁷ *Cvêt kr̃posti*: STROHAL 1916: 41, 44. Posuđenica *bruman* susrećemo još u *Pisni svetoga Jurja* (ŠTEFANIĆ 1969.a: 365) i u *Dundulovu viđenju* iz *CPet* (ŠTEFANIĆ 1969.a: 201, 202). Usp. *bruman* ‘vrijedan, marljiv’: Pićan (RUŽIĆ SUDČEV 1999: 16); *brūman* ‘diligent; capable’: Orbančić (KALSBECK 1998: 423).

¹⁸ Usp. VALJAVAC 1892: XXVIII.

¹⁹ Usp. u tom kontekstu i zanimljivu napomenu Eduarda Hercigonje, »da ovaj adjektiv (scil. *bruman* – JR) kao element srednjovjekovne feudalne, viteške terminologije (...) dolazi i u tekstovima s južnog glagoljaškog područja« (HERCIGONJA 1983.a: 314, bilj. 24).

²⁰ Usp. SNOJ 2003: 632, s.v. *rubiti*: »Prvotno *rubiti imaju navadno za izposojenku iz stvn. *raubian* ‘ropati’« – *Kolunićev zbornik* (usp. VALJAVAC 1892: XXV); Cres (usp. TENTOR 1909: 199: *rūbat* ‘zaplijeniti’).

rba – *kurbavъstvo*, *kurbинъ*, *kurbovati se*; *svadišb*, *svadlivъcb* – *svadbnikъ*. Ali većina tih riječi postoji u starijim razdobljima hrvatskoga jezika, npr.: *prêvažati* (*prevažati*: RHSJ XI, 1935: 787; 16. – 18. st.), *svadlivъcb* (*svadljivac*: RHSJ XVII, 1959–62: 123; 14. st. +), *zaigrati* (RHSJ XXI, 1973–74: 922, a. ee; 16. – 19. st.). S tvorbenoga je gledišta zanimljiva jednokratnica (hapaxlegomenon) *svadiš* koja sadrži rijedak, ekspresivni sufiks *-iš* (< *-yšb).²¹

U građi RCJHR nisam mogao naći ni sljedeće dvije zanimljive sveze riječi: *lûdska(ê) žena* CGrš 130r10 ‘tuđa žena, udata žena’ (CPet 31v4 na istom mjestu ima *muška žena*), *na mane gresti* ‘opadati, postati manje’ CGrš 131v CPet 32v – ali i one su poznate u starijemu hrvatskom jeziku. Kombinaciju *na manje gresti* – osim hrvatskoglagoljske književnosti, poput *Cvêta krêposti* (STROHAL 1916: 18.8) i *Petrinićeva zbornika* (CPtr), *cod. Vindob. slav. 78* iz 1503. g.: *i ke na mane grêdu tih’ e veçê*. 100r15²² – rabe Juraj Baraković (1548. – 1628.) i Ignjat Đorđić (1675. – 1737.) (usp. RHSJ III, 1887–91: 418, s.v. *gresti*, II. 8b.). Prema podacima *Akademijina rječnika* – *lûdska žena* potvrđena je samo jednom u *Naručniku plebanuševu* (NP), glagoljskom izdanju Senjske tiskare iz 1508. g. (RHSJ VI, 1904–1910: 316, s.v. *ljudski*, c. *alienus*), a ima značenje ‘alienus, tuđ’. Isto značenje ima sveza *muška žena* (RHSJ VII, 1911–1916, 173, s.v. *muški*), a jedini primjer u *Akademijinu Rječniku* dolazi u neposrednoj blizini spomenutoga primjera iz NP. Ovi primjeri glase: *ki lûcku ženu silu vzelb – raptus aliene uxoris* NP 66ba11-12, *kada gdo sagriša s’ ednu mušku ženu– quando aliquis adulteratur cum aliqua coniugata* NP 66ba27.

4. TEKSTOLOGIJA

S tekstološkoga gledišta dosta je mjestâ, gdje se oba prijepisa međusobno razlikuju. Ima i leksičkih varijanata i varijanata s različitim redom riječi: *muške žene* CPet 31v4, *lucke žene* CGrš 130r10; *ništarê* CPet 31v5–6, *niçe* CGrš 130r12; *mei* CPet 31v6, *meû* CGrš 130r12; *usramlen’* CPet 31v8, *posramlen’* CGrš 130r14; *vsramil* CPet 31v10, *sramil’* CGrš 130r16; *govori*

²¹ Usp. BABIĆ 1991: 333 (§ 1164), BORYŚ 1969: 161–162, VAILLANT 1974: 671–672 (§ 1152–1153).

²² Iz propovijedi 4. Nedjelje poslije Uskrsa, latinski još nije identificiran.

CPet 31v19, reci CGrš 130r24; svadiš' CPet 31v11, svadlivac' CGrš 130r17-18; dovole CPet 31v28, dosti CGrš 130v9; činen'ê CPet 32r6-7, dela CGrš 130v16; kai CPet 32r9, čto CGrš 130v18; gre CPet 32r11, bude CGrš 130v20; ako se tvoi neprêtel pade zač' to ni b(og)u drago CPet 31v15-16, Ø CGrš; govoreće CPet 31v17, govoreći ili dèletajući CGrš 130r22-23; ka-i-m' daš' êsti i piti (oni ti radi vazmu) CPet 31v21-22, Ø CGrš.

U većini se primjera ne može rekonstruirati prvobitan tekst, zbog čega sam tekstove dvaju rukopisa priredio odvojeno na kraju članka. Čini se da je prepisivač CGrš vrlo često skraćivao tekst i ispuštao dijelove rečenica. Kod nekoliko epizoda iz *Nauka sinu Vičerdovu* nije sasvim jasno njihovo značenje. To se tiče npr.

priče o skelaru: *I ako ti sinu prideš' na pristaniće ali na prevoz'. I naideš' ki prevaza (!). on ti hoće reći čto veliš a ti rečeš' ê bih' otel' skoro preiti a ne ideš' li tebi bude škoda a on' te hoće vinu za huda čl(ovê)-ka štirati. A ti ne izgubi svoga puti skozi nega riči za malo krsmanie na vozu mogla bi velika škoda priti. CGrš 130v16-23; I ako sinu ti prideš' na pristaniće ali na prevoz' tre naideš' ki prevaza on' ti hoće reći kai veliš' a ti hoć' ê bim' hotel' skoro prêk' preiti tr' ne ideš' le tebê: gre vekša škoda a on' te hoće držati za luda čl(ovê)ka a ti ne zgubi svoega puti za nega reči da skozê malo krsmanie na vozu mogla bi velika škoda priti. CPet 32r7-14;*

ili priče o Nemiru: *Dragi sinu nemir'e ima velik' vlaz' i prostran' ... a zli lûdi teku onamo tere bes pravdi rubaû po onoi zemli kudi e nemire Ot' mala dobitka sebi čine veliku škodu. Druzim' na dovole krate kupe ča vazmu. CGrš 131v10-17; Dragi sinu nemir'e ima prostran' vlaz' ... a zli: lûdi teku onamo tre rubaû bes pravdi lûdi po onoi z(e)mlû kudi e nemir'e Ot mala dobitka sebê učine inem' veliku škodu. Na dovole krate: Druzi kupe kai vaz'mu CPet 32v22-29.* U priči o skelaru nije jasno zašto na početku čovjek želi prijeći rijeku, a poslije neće, a u priči o Nemiru nije jasno niti logično zašto više puta »kupe što uzmu«.

ZAVIČAJ PRVOBITNOGA TEKSTA: Sam tekst sadrži aluziju na užu domovinu prvobitnoga teksta: *kada ti e poiti v tuû zemlû ičuć' kralestva CGrš 130v9-10, da ti e poiti v tuû z(e)mlû ičući kralevštva CPet 31v29-32r1.* Možda se tu govori o putovanju u Njemačko carstvo, a to znači da je autor živio u zapadnom, mletačkom dijelu Istre.

PARALELE: Iako smo vidjeli da se talijanski tekst *Insegnamenti a*

Guglielmo ne može smatrati maticom *Nauka sinu Vičerdovu*, naš tekst sadrži nekoliko dijelova koji bi mogli biti važni za određivanje njegova mjesta u okviru srednjovjekovne književnosti. Promotrimo dva od njih:

I. *žena ima zakon' kako čl(ovê)k' ima gda se vidi lip' i tlst' i pln' zane opet' on' gre v dubravu tare ondi stoe zdivê tako čini žena ka e zle nature CGrš 132r3–6, žena ima sinu zakon' kako mačak' kada se vidi lep': i tlst' pln' zane ga objid on' gre vun' v dubravu tre v nei stoe zdiv'ê. CPet 33r10–13.* Čini se da je riječ *mačak* u *CPet* prvobitna. S druge strane, čini se da čitanje *CGrš* »*zane opet' on' gre*« odražava prvobitan tekst, dok *CPet* na tom mjestu ima pogrešku: »*zane ga objid on' gre*«. Bitno je ipak nešto drugo: na prvi je pogled neočekivano da se mačak uspoređuje sa ženom, no ta usporedba nije sasvim nepoznata u srednjovjekovnoj književnosti. Nalazimo je u tri zbirke poslovice na njemačkom, na donjonjemačkom i na nizozemskom jeziku koje potječu s kraja 15. i početka 16. stoljeća.²³

II. *I beseda ima zakon' kako strila operena. Da beseda kada e ūre rečena ne more se vratiti vaspêt'. CGrš 131v17–19, a beseda ima zakon' kako (33r) strela operena na bêseada kada e ūre rečena ne može se ūre vratiti. CPet 32v29–33r2.* Usporedba riječi sa strijelom uobičajena je u antičkoj i srednjovjekovnoj književnosti.²⁴ Dolazi već kod sv. Valerijana (umro 460/461. g.), biskupa grada Cemele – Cemelenum (danas: Cimiez, dio Nice), a dosta je česta u srednjem vijeku. Zbog toga je gotovo nemoguće pronaći konkretan izvor za naš tekst. No to je svakako zanimljiva potvrda postojanja te poslovice i u staroj hrvatskoj književnosti.

5. ZAKLJUČAK

Kratki hrvatskoglagoljski tekst *Nauk sinu Vičerdovu* jedan je od malobrojnih predstavnika žanra moralizatorsko-poučne proze u hrvatskoglagoljskoj književnosti. Sačuvan je samo u *Grškovićevu zborniku* (*CGrš*) iz 16. stoljeća i *Petrisovu zborniku* (*CPet*) iz 1468. g. Nekoliko jezičnih i povijesnih činjenica upućuje na zaključak da je tekst nastao krajem 14. ili početkom 15. stoljeća u Istri. Vjerojatno je posrijedi izvorno djelo, bez

²³ TPMA 6: 313 (5.5.2. Die Hure ist schwer zu zähmen). Usp. također BOBIS 1999 (osobito str. 234–235: Chat et femme: deux créatures de l'instinct) i BOBIS 2001: 146–163 (glava 15. »Le chat et la femme«).

²⁴ TPMA 13: 241slj. (9.4. Einmal gesprochenes Wort kehrt nicht mehr zurück).

predložka na kojemu drugom jeziku. Tekst *Nauka sinu Vičerdovu* ima jednostavnu strukturu, ali pruža ograničen uvid u životne okolnosti i brige nižega plemstva toga doba. Kao zadatak za budućnost ostaje tumačenje manje jasnih dijelova teksta i pronalazak paralelnih tekstova u drugim europskim književnostima.

6. TEKST

Tekst *Nauka sinu Vičerdovu* iz *Grškovičeva zbornika (CGrš)* kopirao sam u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a tekst *Petrisova zbornika (CPet)* pripremio sam prema fotografijama pohranjenima u knjižnici Staroslavenskoga instituta u Zagrebu. Latinična je transliteracija glagoljskih tekstova napravljena po pravilima koja provodi Staroslavenski institut u svojim izdanjima. Tako je za slovo **Ѡ** uzeto **ĵ**, za **ѡ** – **û**, za znak **Ѣ** – **ĉ**, za **Ѥ** – **ê**, za **Ѧ** (I) kao znak *poluglasa* – **ɸ** i za znak (') apostrof ('). Kraćene su riječi razriješene u okruglim zagradama (O). U transliteriranim tekstovima ostavljena je izvorna interpunkcija glagoljskih tekstova, velika slova također kao u glagoljskim tekstovima, a velikim su slovom pisana i vlastita imena.

NAUK SINU VIČERDOVU

Grškovičev zbornik (CGrš), 2. pol. 16. st.: 130r1–132r24

Nauk' sinu Vičerdovu

Vičerd naučiti meste (!) stav' na ednom' mesti i prizvav' sina svoego i reče mu Lipi sinu govori Vičerd kako hoću te naučiti v dvore I v sveti Ne budi veleričiv'. I ne budi ti tribi zemle crikvene ni blaga ee niednoga. Da reku sveti da te b(ogъ) shrani ota vsakoga zla na sem' s(vê)ti I na onom' Ako ti shraniš' crikveno Ni ti budi mari vzeti lucke žene sramota i smrtni grih' Ako li û vazmeš' očito od' dobrih' lûdi si za niče držan' I nikoli ne moreš' meû dobrimi časti imiti Da on' ki ženu zgubi tim' zakonom' vinu e(stъ) posramlen' do nega života I gre kriûc' se kuda se more. I ima velik' strah' da bi ga gdo ne sramil besedu. A kada k tebi pride dragi sinu niki opiêv(a)c' ili svadlivac' I dal ti bi glas ot tvoega nepriêtela skoro ti slaže da bi mu nič' dal' Ili ti bi rekal' kako ti bi srce veselo bilo Ne verui nih' ričam. Da ako bi kadi dragi sinu videl' dva ili tri vkup' govoreći ili dêletajući Ne idi onamo nezvan' I ako te pitaû sveta reci im' pravo da te ne bude niedan' človik'

karal' I ako hoćeš' viditi sinu igrce (130v) Ili šegare špotnike pripravi im' pinez'. oni ti radi vazmu. A ki čl(ovê)k' ima tr' ne da nikakor' ne more časti imiti. Vspominai se sinu od ubozih' lûdi ki su pogubili blago svoje zalim' koncem' Ili kim ga b(ogъ) ni dal' tih' lûbi I dragih' nih' imii. I nih' žene I dît' I ne pusti nih' poiti po dvorih'. Dragi sinu govori ti Vičerd' koliko ti e biti mudru brumnu i počtenu. I držati dosti lûdi kada ti e poiti v tuû zemlû iêûc' kralstva i ne imii v sebi niedne nevere i ne hodi v tovernu ni v burdel. I ne zaigrai blaga tvoego niednu igru zač' kada čl(ovê)k' zgubi blago vsaki ga drži za niče rod' i vsi nega priêteli. I na puti gre kriûci se kako divi čl(ovê)k' vse nega riči i dela držana su za niče I ako ti sinu prideš' na pristaniče ali na prevoz'. I naideš' ki prevaza. on ti hoće reči što veliš a ti rečeš' ê bih' otel' skoro preiti a ne ideš' li tebi bude škoda a on' te hoće vinu za huda čl(ovê)-ka štirati. A ti ne izgubi svoga puti skozi nega riči za malo krsmanie na vozu mogla bi velika škoda priti. Drugo sinu Imii znane v sebi I imii um' I vzdarži i I znai pravdu ot' dobrih' besed' I ot' dobra razuma (131r) se nauči čl(ovê)k' I dobrim' ričem' ne gubi I ne vloži se nikoli lûbiti hčere gospodina tvoga i divice ka čeka časti po svoem' divstvi ere e velik' smrtni grih'. I gdi e divica pogubila svoû čast' tada sinu dragi pogubi vsu moč' i dobrotu svoju Ine drži kurab' zlo dresel' budi ot' nih' glavi. Da kurbe se čine veliko lipie one si učine lip' obraz' da se svitile kako zora sunčena. A nih e obraz' podoban' cvetu kada človik' vstane trgati ga o zorah' ere človik' ne naide lipa cveta kada ga sance takne Tako biva ot' kurab' ke imaû taču čast' a čl(o)vik' ot'dae svoje blago kurbam' va dne i v noći. Da kada e kurba dobro plačena da bi cesar' bil ni ot ne dobre priêzni ni lubve Dragi sinu imii um' drži lûdi na svoei zemli. I varui da im se ne emle nih' blago I ako i im' e ot' družih' vzeto a ot' tebe budi im' vračeno. I stvori e orati zemlû kadî komu b(ogъ) da kruh' i vino. O koliku lipu sriču čl(ovê)k' ima skozi kruh' i vino i veliku čast'. I ako imašî sinu ženu ni tribi hotnice lûbve ni priêzni kurbine ne imii niednoga ufanê v nei da dovole ih se naide starih i mladih' I ako im' ti daš' kruh' vino i muku siênu ili srebro či(131v)sto ili zaponi zlati a ti ne viš' sinu kako skoro zgubiš' što im' daš'. Malo se nahodi ki dobro zna ke nature su kurbe. Da kada se vidi kurba sita i oblčena i obuvana ona strže v noći lê mošne I gdi ona vidi da močna (!) na mane gre. Ona gleda ki bi lip' viditi i pela ga sa sobu v komoru tere mal' hip' mu vkaže i da mu lûbav' svoû. I tude kako ednoga osla učini te huda. A lubav' kurbina vele drži. Dragi sinu

nemir'e ima velik' vlaz' i prostran' a kada čl(ovê)k' oče izlisti tada su vrata zatvorena I glasi gredu skoro kadi e nemir'e a zli lûdi teku onamo tere bes pravdi rubaju po onoi zemli kudi e nemire Ot' mala dobitka sebi čine veliku škodu. Druzim' na dovole krates kupe ča vazmu. I beseda ima zakon' kako strila operena. Da beseda kada e ûre rečena ne more se vratiti vaspêt'. A beseda ima biti prie mišlena tada ûre rečena. Da gltuni i opiêvci i hudi lûdi ti û prie reku nego misle i takoe sinu moi lûbi susedi tvoe male i vele nosi im' lûbav i čast'. I umii se dobro nesti proti im' i hoč' čast' imiti. I ako ti edna (132r) potriba bude va dne. ili v noči da oni budu ti gotovi pomoč' dati. I niedno blago ni proti tomu. Dragi sinu razumii moe sarce žena ima zakon' kako čl(ovê)k' ima gda se vidi lip' i tlst' i pln' zane opet' on' gre v dubravu tare ondi stoe zdivê tako čini žena ka e zle nature Da tebi e po tvoei naturi znati nee sarce kakovo e Dragi sinu ne lubi kurab' one su bogom' prokleti I ot' tisuče žen' ne naidu se četire prez' zalih šeg' Da one bi hotele naiprie da bi človik zgubil' život'. Znai sinu da e Ivanu h(ръsti)t(e)lû glava usičena skozi zlu šegu žensku žena ka ima človika. na svoû volû ona ga drži za ništar' tr mu oče smrtno zlo ako û kaštiga. Ne delai kako e stvoril' Irud' da skozi on' prirok' ne imi niednoga dobra. Dragi sinu ne lûbi niednoga nevernika spominai se čto bi lûdi ki e prodal' gospodina b(og)a da bi bil' Vičerd' prie roistva Krstova. on bi obratil' poganstvo na krstêstvo (!) po svoei mudrosti. A ki se čl(ovê)k' vda ženam' on' gre kako slip' i gluh' zato se varui si(n)u (!) moi. A ki čl(ovê)k' ne more trpiti zla i dobra nikoli ne more imiti A ki to čini ne m(a)nka mu se na onom' s(vê)ti raê a na sem' časti. Amen.

NAUK SINU VIRČADOVU

Petrisov zbornik (CPet), 1468. g.: 31r25–33v3

Nauk' sinu Virčadovu

Virčad naučitel' prizvav' sina svoga i i stav' na ednom' stolê tre govori Dragi sinu to kai te hoču vučiti razumêi ni v dvore ni vu vsi ne budi velikorečiv' i ne budi ti trebê v'zeti blaga ili imen'ê crek'venoga (31v) niednoga da sveti hotê reči g(ospo)d(i)nu b(og)u da te b(og)ь shrani o' vsakogo zla na sem' svêtê i na onom' ako ti shraniš' crekveno. Ni ti budi marê vzeti zemlecrê muške žene dragi sinu to e sramota i smrtni greh' Ako li û vazmeš' očito o'dobrih' lûdi si za ništarê držan' i nikoli ne morêš' časti imêti

mei dobrimi lûdi Da on' ki ženu vaz'me tem' zakonom' vinu e usramlen' za nega života i gre krie se: mei lûdi kudê morê. i ima velik' strah' da bi ga gdo lûbo ne vsramil' bêsedu Ako k tebê pride dragi sinu neki opiêvac' ali svadiš' tr bi ti povêdal glas ot tvoga neprêtela tolik bi ti mogal' lagati da bi mu ti skoro neč' dal' vole bi ti mogal' reči da bi tvoe srce veselo bilo Ne verui oneh' rêči i ne veseli se ako se tvoji neprêtel pade zač' to ni b(og)u drago. ako bi videl' dragi sinu kadê .b. (2) ili .v. (3) navkup' govoreče na on' svêť nezvan' ne hodi i ako tē oni prizovu i opitaû svêta govori im' pravo da tē nidan' č(lovê)kь ne budê karal'. I ako sinu hoč' videti igrce i šegarê i špotnike li pripravi im' pinezi. ka-i-m' daš' êsti i piti oni ti radi vazmu. Ako čl(ovê)kь ima a ne da nikomurê nikakorê ne morê čas'ti imêti. A spomeni se sinu dragi o' ubozeh' lûdi ki su pogubili svoje blago zlem' koncem' ali kim ga ni b(og)ь dal': teh' e lûbi i dragi imeti i nih' žene i det'cu ne pus'ti po dvoru. Dragi sinu veliko e trêbê biti mudru i počtenu i brum'nu i držati dovole lûdi da ti e poiti v tuû z(e)mlû ičuči kraljev'(32r)stva ne imei v sebê niedne nevêrê. ni hodi v tovrnu ni v burdel' i ne zaigrai zarom' ni niednu igru tvoega blaga Zač' kada čl(ovê)kь pogubi blago vsaki čl(ovê)kь ga drži za ništarê i nega rod' i vsi nega priêteli i na puti gre krie se kudê more kako div'i čl(ovê)kь i vse nega rêči i vsa nega činen'ê držana su za ništarê I ako sinu ti prideš' na pristaniče ali na prevoz' tre naideš' ki prevaža on' ti hoče reči kai veliš' a ti hoč' ê bim' hotel' skoro prêk' preiti tr' ne ideš' le tebê: gre vekša škoda a on' te hoče držati za luda čl(ovê)ka a ti ne zgubi svoega puti za nega reči da skozê malo krsmanie na vozu mogla bi velika škoda priti. Dragi sinu imei znan'e v sebê i imei um' i zdrži i i znai pravdu o' dobrih' del' i o' dobra razuma se nauči čl(ovê)kь a dobrem' rečeniem' ne zgubi I ne vloži se nigdarê lûbiti hêrê tvoga gospodina ni bližike negovê ni niedne rabine nega i nikoterê device ka čeka čas'ti po svoem' dev'st'vê Zač' to e velik' greh' smrtni Da kako e devica zgubila svoje dev'stvo tako ona zgubi vsu svoû moč' i počten'e Dragi sinu ne drži kurab' zlo dresel' budi o nih' g(lago)lati da kurbê se čine veliko lepe one se čine lep' obraz' da su svet'le kako zora sl'načna kada sveti po svetu a nih' obraz' e podoban' k cvêtu kada č(lovêk)ь vstane o zorah' trgati ga da č(lovê)kь ne naide cveta lepa kada ga sl'nce takne tako biva (32v) o' kurab' ke imaû taču čast'. A človек' o'dae svoje blago kurbam' va dne i v noči. Da gda e kurba dobro plačena da bi c(êsa)r' bil' ni ot' ne dobre prêzni ni niedne lûbve Dragi sinu imei um' i drži tvoe lûdi na tvoeci

zemli i varui ih' da im' se ne vzele nih' blago i ako im' e o' družeh' vzeto o' tebê im' budi vračeno i stori e orati zemlû. de komu b(og)ъ da kruh' i vino O koliko ima lepu sreću č(lovê)къ skozê kruh' i vino ima č(lovê)къ veliku čast' I ako imaši ženu sinu ni ti trebê hot'nica ni lûb've ni priêzni kurbine i ne imei niednoga ufaniê v nei da dovole ih' naidê se starêh' i mladeh' ako im' ti daš' kruh' i vino i muku seênu ali im' daš' srebro ali zlato čisto. a ti ne veš' sinu koliko skoro zgubiš' to kai imaš' malo se ih' nahodi ki dobro znaû ke nature su kur'be Da kada vidi kurba da e dobro oblečena a se sita i obuvana dobro ona v noçi streže mošnû. i ako ona vidi da moš'na na mane gre a ona tada gleda druga ki e se lepli videti tre ga pela za sobu v ednu komoru tre mal' hip' mu pokaže svoû lûbav' tre brže tê koliko ednoga osla huda a lûbav' kurbina vele malo trpi Dragi sinu nemir'e ima prostran' vlaz' kada bi č(lovê)къ hotêl' iz' nega izles'ti tada su vrata zatvorêna A glasi gredu po vsoi z(e)mli veliko skoro kadî e nemir'e a zli: lûdi teku onamo tre rubaû bes pravdi lûdi po onoi z(e)mli kudi e nemir'e Ot mala dobitka sebê učine inem' veliku škodu. Na dovole krate: Druzi kupe kai vaz'mu a beseda ima zakon' kako (33r) strela operena na bêseda kada e ûre rečena ne može se ûre vratiti. Zač' beseda hoće biti prêe mišlena a potom' rečena Na gltuni opiêv'ci i vsaki hudi lûdi ti û prêe reku nere misle Dragi sinu moi lûbi tvoe susêde male i velike i nosi im' lûbav' čistu i umei se nositi proti nim' dobro hoć' čast' imeti. i ako ti bi ka potreba bila va dne i v noçi da ti oni budu gotovi dati pomoć'. i niedno blago ni primeneno k vernu susedu. Dragi sinu razumei moe sr'ce žena ima sinu zakon' kako mačak' kada se vidi lep': i tlst' pln' zane ga objid on' gre vun' v dubravu tre v nei stoe zdiv'ê. tako čini žena ka e zle naturê na tebê e po tvoei dobrotê znati ne sr'ce takoe Dragi sinu ne lûbi kurab' kurbe ti su b(ogo)m' prokletê Da o' tisuće žen' se ne naidu četiri pre-z-leh šeg' Da one bi hotele naipreê da bi č(lovê)къ zgubil' život' za volû ne. Vei sinu da e Ivanu kr(ъ)s(ti)telû glava usečena skozê zlu šegu žen'sku zač' žena ka ima muža na svoû volû ona ga drži za ništarê tre mu hoće smrtno zlo ako û kaštiga Ne delai kako e stvoril' Irud' da skozê on' prirok' ne imê niednoga dobra Dragi sinu ne lûbi: niednoga nevêrnika spomeni se kako e prišlo Iûdê ki e b(og)a predal'. Da bi bil' Virčad' prvo roistva H(rъsto)va on' bi po svoem' umu obratil' poganstvo na veru pravu A ki se č(lovê)къ vda ženam' on' hodi kako slep' i gluh' tako se varui dragi sinu A ki č(lovê)къ ne more (33v) trpeti zla i dobra nikoli ne morê časti imeti. Ki ta nauk' deli isplni ne manka mu se na sem' svetê časti a na onom' raê.

KRATICE I IZVORI

- CBrč 5* – *Zbornik iz Berčićeve zbirke br. 5*, 15. st., Sankt-Peterburg, GPB, Bč5
- CGrš* – *Grškovićeve zbornik*, 16. st., Zagreb, Arhiv HAZU, VII 32
- CKol* – *Kolunićeve zbornik*, 1486. g., Zagreb, Arhiv HAZU, III a 51 (*Kuk. 352*)
- CPar* – *Borislavićeve zbornik*, 1375. g., Paris, Bibliothèque nationale, Slave 73
- CPet* – *Petrisov zbornik*, 1468. g., Zagreb, NSK, R 4001
- CPtr* – *Petrinićeve zbornik*, 1503. g., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, *Cod. Vindob. Slav.* 78.
- CTk* – *Tkonski zbornik*, 1. četvrtina 16. st., Zagreb, Arhiv HAZU, IV a 120
- CVinod* – *Vinodolski zbornik*, poč. 15. st., Zagreb, Arhiv HAZU, III a 15 (*Kuk. 351*)
- CŽg* – *Žgombićeve zbornik*, 16. st., Zagreb, Arhiv HAZU, VII 30
- KGreb* – *Greblov kvarezimal*, 1498. g., Zagreb, NSK, R 4002
- MNov* – *Misal kneza Novaka*, 1368. g., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, *Cod. Slav.* 8

LITERATURA

- BABIĆ, S. 2011. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.
- BARADA, M. 2005. Kostel (Pietra Pelosa, Petre piloza, Kosmati Kostel). M. Bertoša, R. Matijašić (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 413–414.
- BIRKFELLNER, G. 1975. *Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Phil.-hist. Kl., Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XXIII).
- BLS = *Butler's Lives of the Saints*. New Full Edition, June, Revised by Kathleen Jones, Tunbridge Wells (Kent), Collegeville (Minnesota) 1997: Burns & Oates, The Liturgical Press.
- BOBIS, L. 1999. Chasser le naturel... L'utilisation exemplaire du chat dans la littérature médiévale. J. Berlioz, M. A. Polo de Beaulieu (ur.), *L'animal exemplaire au Moyen Âge (V^e–XVe siècles)*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 225–240.

- BOBIS, L. 2001. *Le chat. Histoire et legendes*. Paris: Fayard.
- BORYŚ, W. 1969. *Budowa słowotwórcza rzeczowników w tekstach czakawskich XV i XVI w.* Wrocław – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- BUDAK, N. 2005. Meranija. M. Bertoša, R. Matijašić (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 485.
- CONTINI 1960 = *Poeti del Duecento*, Tomo I. A cura di Gianfranco Contini, Milano – Napoli: Ricciardi.
- DAMJANOVIĆ, S. 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- ДИНЕКОВ, П. (ur.). 1991. *Симеонов сборник (според Светославовия препис от 1073 г.)*. София: Издателство на Българската Академия на Науките.
- GOLDSTEIN, I. 1995. *Hrvatski rani srednji vijek*. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- HERCIGONJA, E. 1975. *Srednjovjekovna književnost*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber i Mladost (Povijest hrvatske književnosti, knj. 2).
- HERCIGONJA, E. 1983.a. Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća. E. Hercigonja. *Nad iskonom hrvatske knjige. Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 303–385 (= *Croatica* 5, 1974, 169–245).
- HERCIGONJA, E. 1983.b. Tendencije dijakronijskog razvitka fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova 15. st. *Filologija* 11, 9–73.
- HERCIGONJA, E. 1994. *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- HERCIGONJA, E. 2004. Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti refleksije 'jata' u čakavštini XV. stoljeća (na građi *Petrisova zbornika* iz god. 1468.). E. Hercigonja. *Na temeljima hrvatske književne kulture. Filološko-medievističke rasprave*. Zagreb: Matica hrvatska, 431–482.
- JIREČEK, C. 1914. *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien. Studien zur Kulturgeschichte des 13. – 15. Jahrhunderts*, Dritter Teil. Wien: In Kommission bei Alfred Hölder (Denkschriften der Kais. Akad. d. Wissensch., Phil.-hist. Kl., 58. Band, 2. Abhandlung; = Nachdruck: Leipzig 1974).
- KALSBECK, J. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta GA: Rodopi.
- KLAIĆ, N. 1975. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga.
- KOLUMBIĆ, N. 1994. *Po običaju začinjavac. Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*. Split: Književni krug.
- LAUSBERG, H. 1967. *Romanische Sprachwissenschaft, II. Konsonantismus*. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- MACAN, T. 2004. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MÉRAS, M. 1980. Beaujolais. *Lexikon des Mittelalters* I (Aachen bis Bettel-

- ordenskirchen). München – Zürich: Artemis Verlag, 1755–1757.
- MIHALJEVIĆ, M. 2009. Hrvatski crkvenoslavenski jezik. U: *Povijest hrvatskoga jezika. I. knjiga: Srednji vijek*. S. Damjanović (ur.). Zagreb: Croatica, 283–349.
- MILČETIĆ, I. 1955. Berčićeva zbirka glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u Lenjingradu. *Radovi Staroslavenskog instituta* 2, 93–128 (+ 10 slika).
- PANTELIĆ, M. 1967. Prvotisak glagoljskog misala iz 1483. prema misalu kneza Novaka iz 1368. *Radovi Staroslavenskog instituta* 6, 5–108.
- PAUL, H.; H. MOSER; I. SCHRÖBLER †; S. GROSSE. 221982. *Mittelhochdeutsche Grammatik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- PREINFALK, M. 2005. *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski Inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- RCJHR = *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, I. svezak (a¹ – vrêďь). Zagreb 2000: Staroslavenski institut.
- RHSJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–23. Zagreb 1880/1882–1975: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ROJNIĆ, M. 1988. Istra. Povijest. *Enciklopedija Jugoslavije* 5 (Hrv – Janj), Zagreb: Jugoslavenski Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 633–637.
- RSLJ = *Rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije – Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, I–II, Zagreb 1973: Historijski institut JAZU.
- RUŽIĆ SUDČEV, Š. 1999. *Pičan i pičònski idiomi*. Pula: C. A. S. H.
- SAUSER, E. 2001. Gohard (Gunthard, Wighard) von Nantes. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon XVIII*. Herzberg: Verlag Traugott Bautz, 520.
- SCHAUBER, V. 1994. *Pattloch Namenstagskalender*. Augsburg: Pattloch.
- SNOJ, M. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- STROHAL, R. 1916. *Cvêť vsake mudrosti. Najstarije hrvatsko umjetno sačuvano književno djelo iz 14. vijeka*. U Zagrebu: Trošak izdavačela, a tisak C. Albrechta.
- ŠENOVA, Z. 1983. Auersperg, Johann Weichard (Ivan Vajkhard). *Hrvatski biografski leksikon* 1 (A – Bi), Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 269.
- ŠTEFANIĆ, V. 1960. *Glagoljski rukopisi otoka Krka*. Djela JAZU, knj. 51. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ŠTEFANIĆ, V. i dr. 1969.a. *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Zagreb: Zora i Matica hrvatska (*Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knj. 1).
- ŠTEFANIĆ, V. 1969.b-1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I.–II. dio. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ŠTIH, P. 1997. *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete.
- TADIN, M. 1954. Recueil glagolitique croate de 1375. *Revedes études slaves* 31, 21–32.

- TENTOR, M. 1909. Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso). *Archiv für slavische Philologie* XXX, 146–204.
- TPMA 6 = *Thesaurus proverbiorum medii aevi. Lexikon der Sprichwörter des germanisch-romanischen Mittelalters*. Begründet von Samuel Singer, Band 6 (heilig – Kerker), Berlin – New York 1998: de Gruyter.
- TPMA 13 = *Thesaurus proverbiorum medii aevi. Lexikon der Sprichwörter des germanisch-romanischen Mittelalters*. Begründet von Samuel Singer, Band 13 (Weinlese – zwölf), Berlin – New York 2002: de Gruyter.
- VAILLANT, A. 1974. *Grammaire comparée des langues slaves, Tome IV: La formation des noms*. Paris: Éditions Klincksieck.
- VALJAVAC, M. 1892. *Koluničev zbornik. Hrvatski glagoljski rukopis od godine 1486*. Djela JAZU, knj. 12. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- www.istrianet.org/istria/history/alberi/4-rossa/1600-sanvincenti.htm.

RESÜMEE

DER *NAUK SINU VIČERDOVU* (BELEHRUNG AN DEN SOHN DES VIČERD) IN DER KROATISCH-GLAGOLITISCHEN LITERATUR

Der *Nauk sinu Vičerdovu* (*Belehrung an den Sohn des Vičerd*) ist eine kurze Belehrung des Vaters Vičerd an seinen Sohn (Vater-Sohn-Lehre). Der Text liegt in zwei kroatisch-glagolitischen Sammelbänden vor: dem *Petris-Sammelband* (1468; hier heißt der Text *Nauk sinu Virčadovu*) und dem *Gršković-Sammelband* aus dem 16. Jahrhundert. Der ursprüngliche Text ist wahrscheinlich Ende des 14. oder zu Beginn des 15. Jahrhunderts in Istrien entstanden. Vermutlich handelt es sich um einen Originaltext. Für die Entstehung in Istrien spricht neben sprachlichen Merkmalen der Name Vičerd (bzw. Virčad), der im Original *Vičard gelautet haben wird. Der Name geht auf den italienischen bzw. lateinischen Namen Vicardo/Vicardus zurück, der aus germanisch (althochdeutsch bzw. mittelhochdeutsch) Wīhard entstanden ist. Der Name Vicardo ist im spätmittelalterlichen Istrien bei Kleinadeligen bezeugt, im sonstigen Kroatien jedoch unbekannt. Am Ende des Aufsatzes werden die Texte der beiden Handschriften herausgegeben.

Schlüsselwörter: lehrhafte kroatisch-glagolitische Literatur, Istrien, Gršković-Sammelband, Petris-Sammelband, kroatische Originalliteratur.

R i a s s u n t o

IL *NAUK SINU VIČERDOVU* (*ISTRUZIONE AL FIGLIO DI VIČERD*) NELLA LITERATURA CROATA GLAGOLITICA

Il *Nauk sinu Vičerdovu* (*Istruzione al figlio di Vičerd*) è una breve istruzione del padre Vičerd a suo figlio. Il testo compare in due codici croato-glagolitici: il codice miscelaneo di Petris (1468; con il titolo *Nauk sinu Virčadovu*) e il codice miscelaneo di Gršković del 16° secolo. Il testo originale vide la luce probabilmente alla fine del 14° o al principio del 15° secolo in Istria. Possiamo supporre che si tratti di un testo originale, non di un testo tradotto. In favore di un'origine istriana depone, oltre a qualche indizio linguistico, il nome Vičerd (oppure Virčad), il quale in origine probabilmente suonava *Vičard. Questo nome risale al nome italiano o latino Vicardo/Vicardus, proveniente dal germanico (antico altotedesco o medio altotedesco) Wikhard. Il nome Vicardo è conosciuto presso la piccola nobiltà istriana nel tardo Medioevo, a differenza degli altri territori croati. Alla fine dell'articolo sono pubblicati i testi dei due manoscritti.

Parole chiave: Letteratura croata glagolitica didattica, Istria, codice miscelaneo di Gršković, codice miscelaneo di Petris, letteratura croata originale.

Izvorni znanstveni članak

Autor: Johannes Reinhart

Institut für Slawistik der Universität Wien

Wien

Primljen: 22. III. 2012.

Prihvaćen: 10. VII. 2012.